

KALKINMA / AHLAK / İNSAN HAKLARI

Üstün BOL, 05.06.2024

<https://hertaraf.com/koseyazisi-ustun-bol-kalkinma-ahlak-insan-haklari-4185>

Mehmet Akif'in kalkınmaya atfettiği anlam ile neoliberal dünyanın verdiği anlam arasında büyük bir fark vardır. Akif "kalkınma" derken şifa bulma, iyileşme kavramlarını öncelerken-ki, "görünen, bir daha kalkınması artık pek zor" (Hasta Şiiri)-; modern dünyanın kalkınma tanımı tüketim ve davranış kalıplarında dönüşüm anlamına geliyor. Sözlüklerde kalkınma diye aradığımızda karşınıza çıkan tanım: *'Bir ekonomide halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişimleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme'* şeklinde ifade ediliyor.

Ahlak ve kalkınma ise muhatapları itibariyle farklı yer ve durumlara işaret ediyor. Örneğin 'devletin ahlakı' diye bir şeyden bahsedilemezken, aynı şekilde yurttaşın kalkınmasından da bahsedilemez. Çünkü devletin ahlakı olmaz, adaleti olur. İnsanın ise kalkınması değil ahlakı olur. Ekonomik özgürlüklerin gelişmesi maddi anlamda felaha erme insanın kalkınması olarak tarif edilemez. Her halükârda kavramların muhataplarınca değerlendirilmesi ve üzerinde durduğunda değer atfetmeyen yerlerle ilişkilendirilmemesi gerekir.

Güncel örnekler üzerinden giderek ve sadece yirmi yılı aşkın AK Parti iktidarında yapılan ekonomik/sanayi atılımlarını göz önüne alarak ahlak ve kalkınma arasında nasıl bir korelasyon olduğuna bakabiliriz.

Marmaray, şehir hastaneleri, adliye sarayları, bölünmüş yollar, kentsel dönüşüm projeleri, gecekondular yerine inşa edilen gökdelenler, havaalanları, stadlar, spor kompleksleri, barajlar, şehri bir ağ gibi ören metrolar ve diğer enerji yatırımları, hızlı tren projesi, yollar, köprüler, ihracat rakamları ve bir sürü başkaca iş kalemi ve sayı görece olarak ülkenin büyük bir atılım/kalkınma içinde olduğunu hepimize gösteriyor. Hele hele eski dönemlerin iş bilmezliği ve yetersizliğiyle kıyaslandığında ülkenin tarihi boyunca gerçekleştirdiği en önemli atılımları bu iktidar döneminde gerçekleştirdiğini; modern zamanların bir zorunluluğu olması yanında ülke potansiyelinin ortaya çıkarılması ve tehdit/tehlike önceliklerinin değişmesinin bunda etkili olduğunu da söyleyebiliriz.

Ancak ekonomik-endüstriyel kalkınma modelleri dünyanın her yerinde olduğu gibi ahlaki gelişimle paralel süreçler değildir. Yani insan ahlakının büyümesi ve değer kazanması ekonomik girdilerle paralel yürüyen adımlar değildir. Esasen ahlak bugün itibariyle girdileri

nedeniyle dini/İslami bir kavram da değildir. Daha çok bir ortak değerler bütünü diyebileceğimiz ahlak kavramının Müslüman olmayan unsurlarda da yerleşik ve değerli olması "kıymetli ortak değer" hüviyetindedir.

Vasat Ahlak

O halde ahlak dediğimiz kavramın kadın erkek ilişkileri üzerinden tasnif edilmesi ve bu ilişki biçimlerine göre insanların çeşitli derecelerde ahlaklı ya da ahlaksız olarak tanımlanması vasat bir ahlak tanımının ve algısının bir sonucudur.

Toplumlar değiştikçe ahlak algıları da değişir/şekillenir. Dolayısıyla tek bir ahlak tanımı ve tek bir ahlak algısından bahsetmek değişen şartlarda insanları zorda bırakabilir. Toplumların iletişiminin ve paylaşımının kolaylaştığı ve hızlandığı zamanımızda ahlakı belirleyen olguların da değiştiğini gözlemleyebiliriz.

Doğa ve hayvanlarla doğru iletişim elli yıl önce "daha" değersiz iken bugünün dünyasında ahlakı belirleyen başat aktörlerden biridir. HES'lere ve nükleer santrallere gösterilen tepki, gecekonduların yerine gökdelenlerin inşa edilmesi, kentsel dönüşüm adı altında yapılan faaliyetlerin tepki toplaması, adalet sarayları hızla yükselirken adaletin aranır bir nesne olması, sağlık hizmetleri yaygınlaşırken sağlığın bir sektör olarak ilaç tüccarlarına endekslenmesi ve benzeri gelişmeler kalkınma - ahlak ilişkisinin çatışma alanlarını oluşturmaktadır.

Bir yandan ülke hızla kalkınırken, kişisel refah düzeyi yükselirken yeni zenginler hızla çoğalırken, ülke olanaklarından ziyadesiyle istifade eden yeni zengin neslin geride bıraktıkları eski mahalleleriyle kurdukları ilişki biçimi başka bir ahlaki ölçüttür. Zengin olanın fakir olana zenginliğinden doğan borcunu görmediği bir dünyada, kalkınma-ahlak ilişkisinin doğru düzlemde bulunduğu söylenemez.

Kendi genel geçer siyasi doğrularını başkaları üzerinde demoklesin kılıcı gibi sallandıran konjonktürel doğrucu halk kesimleri, başkasının yaşam alanına, düşünce dünyasına tahammül edemeyen otorite ve egemenlerin, amelleri ve niyazları ne olursa olsun ahlakilikleri tartışma konusudur.

Sokaklarında mültecilerin aç ve sefil dolaştığı bir ülkede ahlak sahibi insanlar bu durumu görmezden gelemezler ve kaloriferli evlerinde otururken "Allah yardım etsin" lafzıyla sorumluluklarından feragat edemezler. Kişisel ekonomik gelişmişliğin artması, toplumda bireyselciliğin artmasına neden oluyorsa, insanların banka hesaplarının kabarması mahallelerini terk etmelerine, mahalle değiştirmelerine ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek yerine

görmezden gelmelerine neden oluyorsa kalkınma ile ahlak arasındaki ters orantı üzerinde düşünölmelidir.

Devletin evsiz, bakıma muhtaç, ihtiyaç sahibi insanlar için barınma ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapması devletin ahlakı ile ilgili değil adına sosyal devlet dediğimiz olgu ile ilgilidir. Dolayısıyla devletin sorumluluklarını yerine getirmesi toplumların taşıması gereken ahlaki değerleri hükümsüz kılmayacağı gibi; toplumsal sorumlulukları da ortadan kaldırmaz.

Mahallelerin "gecekondu" denilerek kentsel dönüşüm adı altında yok edilmesinin zararları onlarca yıl sonra karşımıza çıkacak; koruyan, gözeten, eğiten ve sahip çıkan mahalle ve sokak kültürünün çok katlı binalara terki, yok edilen komşuluk ilişkileri yalnızlaşan ve yalnızlaştıkça bireyselleşen insanlar için bir felakete dönüşebilecektir.

Yardım örgütlerinin çoğalması, her toplum tabakasının kendi kontrollerinde yardım örgütleri kurarak muhtaçlara yardım etmesi, kendi cemaat ve meşreplerinin görünürlüğünü artırmaya çalışmaları da üzerinde dikkatle düşünölməsi gereken bir husustur. Yardım örgütleri vasıtasıyla toplumsal sorumlulukların yerine getirilmesi kolaylaşırken, yardım edenler açısından yapılan yardımın niceliği ile niteliği arasındaki ilişkinin de muhataplarının vicdanında değerlendirilmesi elzemdir.

Bütün bunlara rağmen ulaşım ve iletişim kanallarının hızlanması ve kolaylaşması, dünyanın farklı kimliklerinin ve uygulamalarının görülmesi ve yaygınlaşması başta "Kürt Meselesi" olmak üzere ülkenin ihtiyaç duyduğu demokratikleşme/normalleşme adımlarını hızlandırmaktadır. Geçmişte bir bölünme nedeni olarak görölen anadil tartışmaları artık rahatlıkla sürdürölebilmekte, değiştirilen yer isimleri aslına rücu ettirilmekte, geçmişte bir korku nesnesi olarak değerlendirilen ülke içindeki etnik unsurların talepleri rahatlıkla konuşulabilmekte ve yavaş da olsa bu alanlarda ilerleme kaydedilebilmektedir. Ancak ekonomik kalkınma hızıyla kıyaslandığında hak ve özgürlüklerin iadesi alanında iradi aklın ve toplumsal ahlakın aynı hızda çalışmadığı da görölmektedir.

İster iktidar ister muhalefet olsun bütün siyasi aktörlerin "kalkınma ekonomisi" üzerinden kurdukları siyasal düzlem, ekonominin iyi olması halinde, kişi başına düşen milli gelirin artması halinde ülkenin yaşadığı bütün sorunların çözüleceği okuması hem Türkiye örneğinde hem de dünyada başka örneklerde göröleceği gibi yanlış bir okumadır.

İnsanın en değerli vazgeçilmezi onurudur. İnsan onurunun çiğnendiği yerde hiçbir kalkınma modeli şifa üretmez. Kalkınma modelleri üzerinden ahlak inşası eğri cetvelle düz çizgi

çizmeye benzer ki, bu durum kısa vadede sorunların sümen altı edilmesini sağlasa da uzun vadede daha ciddi sorunların kaynağını teşkil eder.

Ağır Sanayi Hamlesi Tenakuzu

Millî Görüş çizgisinin muhalefet diskurunu teşkil eden "Önce Ahlak Ve Maneviyat" söylemi ile Demokrat Parti çizgisinin ve devamında Özal'ın sürdürdüğü neoliberal söylemler arasında ne fark kaldığı hususu da zamanın ruhu gereği irdelenmelidir.

Millî Görüş'ün "ağır sanayi" hamlesiyle yan yana kurguladığı "Önce Ahlak Ve Maneviyat" çizgisinin -bu çizgiyle ilgili eleştiriler baki kalmak kaydıyla- kısa sürede kalkınmacılık üzerinden bir ahlak inşasına dönüşmesi, içinde sorunlar barındırır. Kalkınmanın bizatihi ahlak üreteceği düşüncesi siyasi bir modelin sorunu olmaktan öte yıllarca başka öncelikleri olduğunu iddia eden kitlelerin dönüşümünü göstermesi ve büyük bir aşkla savunulan sloganların aynı aşk hızıyla nasıl terk edildiğinin gözlemlenmesi açısından da önemlidir.

Siyasi partilerin politikalarını belirleyen en önemli unsurun kitleler olduğu düşünüldüğünde siyaset mekanizmasının kalkınmacı tutumunun öncelikle halkın talepleriyle örtüştüğünü, bu örtüşmenin bir siyaset modeli ürettiğini belirtmeliyiz. Suçu siyaset mekanizmasının omuzlarına yüklemek, siyaset mekanizmasını işleten ve yönlendiren kitlelerin sorumluluğunu görmezden gelmek doğru bir sosyal okuma olmayacaktır.

Hangi nedenle önceleniyor olursa olsun toplumsal değerleri ihmal ederek yürütülen her kalkınma modeli beraberinde sorunlar da getirecektir. Kalkınmanın her derdin şifası olacağı öngörüsü ülke örneğinde görüldüğü gibi başarısız olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu sorunların çözümünde ortak bir duygu olarak ahlak/adalet kavramının belirleyici olması, insan onurunu zedeleyen kimi uygulamaların bu kavram çerçevesinde sona erdirilmesi, insanların kamu otoritesine güveninin tesisi için adalet duygusunun yeniden tesisi ve bu güveni oluşturacak uygulamaların yaygınlaşması çok daha hakkaniyetli, vicdani ve makbul bir düzenleme olacaktır.

Kalkınma ve ahlak ilişkisini tesis ederken kavramlardan birini görmezden gelerek veya birini diğeri için feda ederek davranmak hem tercih edilen kavramın başarı kabiliyetini yavaşlatacak hem de beklenen faydanın oluşmasını engelleyecektir. Ülkeler elbette kalkınmak ve güçlü olmak ister ancak güçlü olurken milletleri var eden değerlerin terk edilmesi /görmezden gelinmesi güçlü bir görünüm arkasında çöküş felsefesini yetiştirmek anlamına gelir.

Toplumsal duyarlılıklara sahip çıkan; aile bağları korunmuş, komşuluk ve mahalle ilişkileri, yardımlaşma ve paylaşma duyguları kuşaktan kuşağa bir ödev olarak aktarılmış; hayvanlara, doğaya saygılı, estetik kaygıları ihmal etmeyen ve insanı önceleyen bir kalkınma modeli tesis edilmeden; insanın insanla barışı tesis edilemeyeceği gibi devletin insanla ilişkisi de sağlıklı bir mecrada yürütülemez.

İnsanın insan olma vasfından dolayı biricik kabul edileceği ve bütün uygulamaların bu biriciklik ekseninde tesis edileceği bir kalkınma düşüncesi ve dünya algısı bütün insanlığın ama özellikle Müslüman insanların çocuklarına borcudur.